

**Lunds Universitet
Socialhögskolan
Socialt arbete med barn och unga - SOL 067
Höstterminen 2003**

VUXNA FOSTERBARN

**Författare: Lina af Bjur
Linn Brekell**

Handledare: Gunilla Lindén

Abstract

The purpose of the essay was to investigate how former foster children view their childhood and the consequence it may have for the adult person. Focus was on the importance of risk- and protective mechanisms as well as relationships.

The method was qualitative personal interviews with seven former foster children. Important questions were: the time in the foster home, family of origin, important adults and their life today.

Theories of object relation, attachment and risk- and protective mechanisms were used in understanding the chosen subject and the vulnerable situation foster children are exposed to. Few personal interviews have been conducted on former foster children; therefore we had to use studies that were achieved through paper research and not through interviews.

We found that the experience of being a foster child has profoundly affected the adults we interviewed. They have all been through separations and learnt to cope with them. A majority of the persons we interviewed spoke about a lack in sense of family belonging and the necessity to rely on oneself. They all thought that they lead a good life today, despite the unfortunate start they all had.

Förord	3
1. INLEDNING	4
1.1 Problemformulering	4
1.2 Perspektivval och avgränsningar	4
1.3 Syfte	5
1.4 Frågeställningar	5
1.5 Begrepp	5
2. METOD	6
2.1 Val av metod	6
2.2 Urval	7
2.3 Genomförande	8
2.4 Transkribering och analys av insamlat material	8
2.5 Etiska överväganden	9
2.6 Resultatens tillförlitlighet	9
2.7 Källkritik	9
2.8 Fortsatt framställning	10
3. TEORI	10
3.1 Introduktion till objektrelationsteori och anknytningsteori	10
3.1.1 Objektrelationsteori och fosterbarnsvård	11
3.2 Risk- och skyddsfaktorer	11
4. TIDIGARE FORSKNING	13
4.1 Redovisning av tidigare forskning	13
5. REDOVISNING AV EMPIRI	16
5.1 Presentation av intervjupersonerna	16
5.2 Redovisning av intervjuerna	17
5.2.1 Åren före fosterhemsplaceringen	17
5.2.2 Orsaken till fosterhemsplaceringen	19
5.2.3 Intervjupersonernas upplevelse av fosterhemsplaceringen	20
5.2.4 Fosterhemsplaceringens betydelse	22
5.2.5 Viktiga personer	23
5.2.6 Nuvarande livssituation	24
6. ANALYS	25
7. SLUTDISKUSSION	28
Källförteckning	30
Bilaga 1. Introduktionsbrev	32
Bilaga 2. Intervjuguide	33

Förord

Vi vill först och främst tacka alla personer som låtit sig intervjuas för denna uppsats och därmed låtit oss ta del av deras livshistorier. Vi vill även rikta ett tack till de socialsekreterare som har lagt ned tid och möda på att hjälpa oss att komma i kontakt med potentiella intervjupersoner.

Vi vill även tacka vår handledare Gunilla Lindén för värdefulla tips och goda råd under uppsatsarbetets gång.

Sist men inte minst vill vi tacka varandra för god 'pepping' och för ett gott samarbete. Trots motgångar längs vägen så har samarbetet alltid fungerat väl.

Lund den 5 januari 2004

Lina af Bjur och Linn Brekell

1. INLEDNING

1.1 Problemformulering

Arbete med barn och unga utgör en stor del av socialt arbete och vi visste initialt att det var detta som uppsatsen skulle handla om. Idén att göra en studie om fosterbarn härstammade från våra respektive praktikplatser. Vi har båda träffat fosterbarn i vårt behandlingsarbete och frågor som väcktes hos oss var; hur upplever fosterbarnen sitt liv sett i backspegeln och hur har deras liv sett ut på vägen till vuxenlivet? De barn som placeras i fosterhem kommer ofta från familjer där föräldrarna har både sociala och ekonomiska problem samt ett svagt nätverk. Många har levt under ogynnsamma förhållanden under sina första levnadsår. Barnen kan ha svåra problem och upplevelser med sig när de kommer till fosterhemmet. Trots detta så uppvisar de flesta en normal utveckling, både som barn och som vuxna.

När vi inledde arbetet med den här uppsatsen var vi bland annat intresserade av risk- och skyddsfaktorer hos personer som någon gång under uppväxten varit fosterhemsplacerade. Vår förförståelse var att barn som under barndomen separerats från sina biologiska föräldrar har med sig åtminstone en riskfaktor, för att utvecklas ogynnsamt, i bagaget. Varför är det så att det går bättre för somliga medan det går sämre för andra? Vi vill veta hur fosterbarn upplevt sina placeringar och vilken betydelse de haft för dem.

Vi valde att genomföra en retrospektiv studie med vuxna som under barndomen varit placerade i fosterhem för att söka svar på våra frågor. Att genomföra en retrospektiv studie är det enda sättet på vilket vi kan få reda på hur det gick sedan för de här barnen. Enligt en grov uppskattning gjord av Bo Vinnerljung (1996b) har ca 3-4 procent av alla vuxna (personer över 20 år), som är svenskfödda, någon gång under uppväxten varit fosterbarn. Det motsvarar ungefär en lika stor del av befolkningen som är laktosintoleranta.

1.2 Perspektivval och avgränsningar

Vår intention var att intervjua vuxna över 25 år som under barndomen (0-18 år) varit placerade i familjehem i minst fem år. De fem åren behövde inte vara sammanhängande. Vår förförståelse var att personer över 25 år har ett annat perspektiv på sin barndom och en mer stabil, bra eller dålig, tillvaro än de som är yngre. I praktiken blev detta tyvärr inte möjligt, en av intervjupersonerna är under 25 år

och en annan av intervjupersonerna har endast varit placerad under ett par år. Vi tror dock inte att det har påverkat utfallet nämnvärt.

Vi har valt att utföra denna studie med ett brukarperspektiv vilket innebär att vårt fokus ligger på fosterbarnens egna berättelser. Vi valde därmed att inte intervjua nyckelpersoner, såsom föräldrar och socialsekreterare, omkring de vuxna fosterbarnen.

1.3 Syfte

Vårt syfte är att undersöka hur fosterbarn har upplevt sin barndom samt familjehems- placeringens betydelse för den vuxna individen.

1.4 Frågeställningar

- Hur upplevde intervjupersonerna sin uppväxt?
- Vad har det betytt för intervjupersonerna att ha bott i fosterhem?
- Vilka personer var viktiga för intervjupersonerna under uppväxten?
- Vilka skydds- och riskfaktorer kan identifieras från intervjupersonernas berättelser?

1.5 Begrepp

Vi vill gärna ge läsaren en introduktion till de begrepp som vi använder i uppsatsen. De mest centrala och viktiga för denna studie är *familjehem/fosterhem*, *fosterbarn*, *fosterföräldrar*, *fosterhemsplacering*, *riskfaktorer* samt *skyddsfaktorer*. Övriga begrepp och ord som behöver förtydligas förklaras i det stycke där de förekommer i texten.

Vi kommer att använda begreppen *fosterhem*, *fosterföräldrar* och *fosterbarn* istället för de mer moderna begreppen *familjehem*, *familjehemsföräldrar* och *familjehemsplacerat barn*. Detta har sitt ursprung i förförståelsen att våra intervjupersoner har vuxit upp med de här begreppen och känner sig bekvämast med dem. Begreppen är dock likvärdiga. När vi använder begreppet *barn* avser vi alla personer mellan 0 och 18 år (*Konventionen om barns rättigheter*). Med *biologiska föräldrar* menar vi de fosterhemsplacerade barnens ursprungsföräldrar.

Fosterfamilj (*fosterhem*) är en familj som har i uppdrag av socialtjänsten att vårda ett barn.

Fosterbarn är barn som placerats av socialtjänsten i ett fosterhem för vård. *Fosterbarn* var den tidigare benämningen på den numera korrekta termen *familjehemsplacerat barn*. Ett barn kan *fosterhemsplaceras* på grund av de biologiska föräldrarnas psykiska problem, missbruksproblem eller andra sociala problem. Även när det gäller barnets eget beteende kan det finnas skäl för placering. Dessa skäl kan vara relationsproblem till föräldrarna, eget missbruk och kriminalitet. Gemensamt för samtliga skäl är att barnet inte kan bo hemma hos föräldrarna och att samhället då tar över vården av barnet med stöd av lagen. De lagar som är tillämpliga är Socialtjänstlagen, SoL och Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU. SoL reglerar de placeringar som är frivilliga och LVU reglerar de placeringar som måste göras med tvång (Växjö kommun 2003).

Gruppen *fosterföräldrar* är ingen homogen grupp, det finns olika anledningar till varför de tar emot ett fosterbarn. En grupp av fosterföräldrar är personer som har tagit emot ett barn som de redan har en relation till. Det kan vara grannar, far/morföräldrar eller andra släktingar. Beslutet att bli fosterförälder styrs av relationen till antingen barnet eller föräldrarna. En annan grupp av fosterföräldrar är de som önskar att få egna barn eller vill fortsätta att uppfostra barn när deras egna är utflugna. Andra skäl till att bli fosterföräldrar kan vara rent ekonomiska, arbetsmarknadsmässiga (brist på arbete), önskan att få vara hemma för att ta hand om egna barn, ideella eller några andra personliga skäl. Forskningen har dock inte stöd för att fosterföräldrarnas motiv för att ta emot ett barn har någon avgörande betydelse för utfallet (Vinnerljung 1996b).

Begreppet *riskfaktor* innebär något socialt, psykologiskt eller biologiskt förhållande som kan leda till problem. Problemen kan gälla hälsa, utveckling, anpassning eller beteende. Det finns faktorer kring barn och unga som verkar skyddande mot att utveckla ett antisocialt beteende trots motgångar och svårigheter. Dessa kallas *skyddande faktorer*, eller *skyddsfaktorer* och kan ofta kompensera för de risker som finns hos ett barn. *Skyddsfaktorer* interagerar med *riskfaktorer* och medverkar till ett gynnsammare utfall i närvaro av en risk (Lagerberg & Sundelin 2000).

2. METOD

2.1 Val av metod

Vi har valt att använda oss av kvalitativ metod eftersom vi anser att det är den metod som passar bäst för det vi vill undersöka. Kvalitativ metod innebär att arbeta närmare det som studeras än vid kvantitativa studier. Närheten gör det möjligt att få en bättre uppfattning om den enskildes livssituation (Holme & Solvang 1997). Det finns dock vissa svagheter med den kvalitativa intervjumetoden, den har bl a kritiserats för att vara alltför idealistisk och individualiserad (Repstad 1999). Det innebär att fokus i alltför hög grad läggs på enskilda personers åsikter. Risken finns att sociala och materiella strukturer glöms bort. Eliasson (1995) menar i boken *Forskningsetik och perspektivval* att den som genomför en studie aldrig kan vara helt förutsättningslös inför ämnet den arbetar med. Det som bör eftersträvas är en öppenhet i förhållande till den studerade verkligheten.

Vi har valt att tillämpa en halvstrukturerad intervju då vi anser att den passar ämnet bäst eftersom vi dels ville ha intervjupersonernas egna berättelser och samtidigt var intresserade av vissa specifika fakta. Risken med den halvstrukturerade intervjun är att vi som intervjuare har fokuserat i alltför hög grad på intervjufrågorna och missat viktiga delar av intervjupersonernas berättelser.

2.2 Urval

Ett av våra huvudproblem inför uppsatsskrivningen var hur vi skulle få tag på intervjupersoner för vår studie. Vuxna människor som någon gång bott i fosterhem är visserligen en stor grupp men är svåra att få tag på. Det beror bl a på att det inte finns någon aktiv intressegrupp för tillfället och på att det råder sekretess kring uppgifter om fosterbarn.

Vi började därför höra oss för i bekantskapskretsen vilket gav resultat och inom några veckor hade vi sju intervjuer inbokade. Vår intention har dock varit att intervjua minst åtta personer och allra helst tio stycken. Det blev tyvärr inte möjligt på grund av ovan redovisade faktorer. Det ska även tilläggas att vi fick kontakt med en av intervjupersonerna via Familjehemsgruppen på socialtjänsten i Växjö. Det gick till så att vi kontaktade gruppledaren och hon i sin tur fick kontakta intervjupersonen som sedan fick våra telefonnummer.

Urvalskriterierna för intervjupersonerna var att de skulle vara över 25 år och ha varit fosterhemsplacerade i sammanlagt minst fem år. Eftersom vi hade svårt att få tag i intervjupersoner så fick vi tänja lite även på urvalskriterierna. Det gjorde att en av intervjupersonerna är under 25 år och

att en annan endast har varit placerad i sammanlagt tre år. Vår förförståelse var att personer över 25 år skulle ha lämnat en kanske osäker tonårstid bakom sig och ha ett mer stabilt, bra eller mindre bra, liv idag. Det skulle då också bli lättare att dra slutsatser av hur deras liv ser ut idag. Av våra intervjupersoner är fem stycken kvinnor och två stycken män. Samtliga intervjupersoner bor i södra delen av Sverige.

2.3 Genomförande

Vi bestämde oss, i samråd med vår handledare, för att utföra intervjuerna med endast en av oss närvarande. Orsaken var dels att det är onödigt att vara två, eftersom vi använde oss av bandspelare vid intervjuerna, och dels att det kan vara stressande och obekvämt för intervjupersonen att fler än en intervjuare närvarar vid intervjun. Vi använder oss i fortsättningen av termen ”vi” när vi redovisar intervjuerna eftersom arbetet är gemensamt.

Vid första kontakten föreslog vi att intervjuerna skulle genomföras i hemmet eftersom vår förförståelse var att intervjupersonerna kände sig tryggast i hemmet. Intervjupersonerna hade naturligtvis möjlighet att välja en annan intervjuplats. Fem av intervjuerna genomfördes hemma hos intervjupersonerna och de resterande två genomfördes på intervjupersonernas arbetsplatser. Det faktum att två av intervjuerna genomfördes på arbetsplatser tror vi inte har påverkat resultatet i någon riktning eftersom intervjupersonerna var initiativtagare till detta och vi samtalade i ett ostört rum. Samtliga intervjupersoner har på förhand läst vårt introduktionsbrev (se bilaga 1).

2.4 Transkribering och analys av insamlat material

Intervjuguiden har sin utgångspunkt i våra frågeställningar och består av 16 frågor (se bilaga 2). Vi har i stort hållit oss till denna med undantag från några följdfrågor som kändes naturliga i intervjusituationen. Vi har dokumenterat intervjuerna med hjälp av bandspelare och därefter valde vi att föra ned det inspelade materialet ordagrant på papper.

Vi vill poängtera att analysen av materialet har utgått från våra egna *tolkningar* av intervjupersonernas berättelser. Vi har i analysdelen försökt att koppla ihop det empiriska materialet med teori och tidigare forskning. Att använda kvalitativ metod medför att det är naturligt att arbeta nära sitt material. Vi har valt att inte göra alltför djupgående analyser av empirin. Det beror dels på

att vi inte har kunskapen att göra detta och dels på att vi har svårt att dra några långtgående slutsatser efter endast en timmes samtal.

2.5 Etiska överväganden

Intervjuerna i uppsatsen har gjorts med frivillig medverkan från intervjupersonerna. Enligt Forskningsrådsnämnden ska information ges till intervjupersonen om syftet med undersökningen samt att deltagandet är frivilligt (Forskningsrådsnämnden 1986). Samtliga intervjupersoner fick på förhand information om deras rätt till anonymitet. Intervjupersonerna och övriga personer som nämns i intervjuerna har fått fingerade namn. Banden med de inspelade intervjuerna kommer att förstöras så snart arbetet med uppsatsen avslutats.

2.6 Resultatens tillförlitlighet

Eftersom vi sökt intervjupersoner via personer vi känner kan detta ha påverkat tillförlitligheten i vår studie. Vi är inte närmare bekanta med någon av intervjupersonerna men däremot har vi någon gemensam bekant. Det finns en risk att den bekant som berättade om ämnet för intervjupersonen kan ha påverkat intervjupersonens inställning samt vad de valt att berätta för oss (Repstad 1999). Vi anser att validiteten i den här studien är hög eftersom vårt syfte är uppfyllt och vi har fått svar på våra frågeställningar.

Det finns vissa inbyggda problem med att intervjua vuxna fosterbarn med en retrospektiv ansats. Ett av problemen är att intervjupersonerna exempelvis kan ha glömt, förträngt, valt att utelämna vissa fakta eller bär på en bild av deras barndom som är bättre eller sämre än den egentligen upplevdes som. Människor glömmer ofta händelser och återskapar och minns därför det förflutna genom ett filter av tankar och tänkesätt som de tillägnat sig senare i livet (Repstad 1999 s.81). En annan svårighet är att rekonstruera barnens liv före och under placeringen (Vinnerljung 1996b). Hänsyn bör också tas till att fosterbarnsvården hela tiden förändras. Det är alltså inte fosterbarnsvården av idag som beskrivs av intervjupersonerna utan den som bedrevs då de var placerade. Trots de här invändningarna så kvarstår vårt intresse för hur det har gått för barn som vuxit upp i fosterhem och vilken betydelse det har haft för dem.

2.7 Källkritik

En del av litteraturen i ämnet är förhållandevis gammal men i brist på ny litteratur har vi använt oss av den ändå. I vårt sökande efter litteratur och tidigare forskning framgick det ganska snabbt att det tidigare inte gjorts någon exakt likadan studie som vi ville göra. Detta har gjort att vi hänvisats till allmän litteratur om fosterbarnsvård, exempelvis Bo Vinnerljungs aktstudie om före detta fosterbarn samt Gunvor Anderssons studier om fosterbarn.

2.8 Fortsatt framställning

I den fortsatta framställningen av vår uppsats har vi valt att först presentera de teorier som vi använt oss av. I kapitlet därefter redovisas tidigare studier i ämnet fosterbarn. Intervjuerna redovisas sedan i nästa kapitel där de tre första frågeställningarna behandlas. Därefter presenterar vi en analys där den sista frågeställningen besvaras eftersom vi ser den som ett bra analysverktyg. Avslutningsvis följer en slutdiskussion.

3. TEORI

3.1 Introduktion till objektrelationsteori och anknytningsteori

Det genomgående temat inom familjevården är separationer. När man skiljer ett barn från dess föräldrar och placerar det i en annan familj gör man ett stort ingrepp i barnets liv. Inom objektrelationsteorin betonas att det lilla barnet tidigt befinner sig i aktivt samspel med omgivningen och när detta samspel störs exempelvis genom en separation kan det få konsekvenser för barnets utveckling (Lindén 2002).

Barnet är primärt objektsökande, dvs. det strävar efter att relatera till en annan människa. Det mest grundläggande är objektsökandet och inte den biologiskt grundade behovstillfredsställelsen som psykoanalysen hävdar. Objektrelationsteorin uppmärksammar den vuxnes förmåga till känslomässig uppmärksamhet och tillgänglighet i det tidiga samspelet med barnet. Den vuxnes förmåga är en avgörande faktor för barnets personlighetsutveckling. Inom både objektrelationsteorin och anknytningsteorin betonas det tidiga samspelet mellan det lilla barnet och dess omvårdnadsperson (Lindén 2002). Det handlar då främst om den tidiga anknytningen mellan mor och barn och kvaliteten på denna. Exempel på anknytningsbeteende är, enligt Lindén spädbarnets försök till ögonkontakt, leende eller gråt. Signaler som sänds ut till omgivningen för att den ska svara. Om

barnets vårdare svarar på barnets signaler och ger kärlek, tröst, trygghet och uppfyller barnets behov skapas en säker anknytning. Denna säkra anknytning underlättar i förlängningen för barnet att skapa bra relationer till andra människor. Å andra sidan kan separation, vanvård och försummelse tidigt i livet få negativa konsekvenser för den fortsatta utvecklingen och leda till en osäker anknytning. En osäker anknytning utgör en allvarlig riskfaktor för utvecklande av bl a svårigheter i kamratkontakter och med utagerande beteende i förskoleår och tidiga skolår.

Det är ofta mamman som är den centrala anknytningspersonen för barnet men det kan även vara pappan. Enligt David Howe (1995) i boken *Attachment theory for social work practice* kan barnet hitta en annan anknytningsperson om anknytningen till mamman är dålig. Bowlby (1994) anser att ett barn även kan nöja sig med någon annan när det är ledset. Barnet väljer då helst någon det känner väl och följer en tydlig preferenshierarki. Preferenshierarkin innebär att barnet i yttersta nödfall, om ingen annan finns att tillgå, kan vända sig till någon främling. Andra viktiga personer kan fungera kompenserade för den support och det stöd föräldrarna inte kan ge. Barnet kan skydda sig självt mot den stress som kan uppkomma i dysfunktionella familjer genom att ha en utomstående kontakt. Exempel på personer som kan ge barnen detta stöd kan vara lärare men även släktingar eller grannar.

3.1.1 Objektrelationsteori och fosterbarnsvård

Det tidiga samspelet som barnet har med föräldrarna eller någon av föräldrarna vävs in i barnets identitetsutveckling, på gott och ont. Föräldern är därför en ofrånkomlig person i barnets liv även när de skiljs åt. Separationen måste därför följas upp av vad som händer efter omhändertagandet. Barn har ett stort behov av sammanhang och kontinuitet och kraftiga avbrott kan leda till en rad destruktiva följder för barnet (Lindén 1982). Sammanhang kan konkret uttryckas som att det är viktigt att föräldern inte försvinner ut ur barnets liv efter att det placerats. Frånvaron av den egna föräldern kan låsa barnets känslomässiga resurser vilket gör det svårare att knyta an till fosterföräldrarna. Detta gäller oberoende om föräldra-barnrelationen varit "bra" eller "dålig" innan barnet blev placerat. Lindén poängterar vikten av att barnet behåller föräldrakontakten samt att de biologiska föräldrarna och fosterföräldrarna kommer överens. Om de kommer överens och accepterar varandra underlättar detta för barnet att hantera den lojalitetskonflikt de befinner sig i mellan de båda föräldrarna.

3.2 Risk- och skyddsfaktorer

Fosterbarn har som regel någon gång under sitt liv levt under villkor som kan betecknas som svåra. Trots detta uppvisar majoriteten en normal utveckling, både som barn och som vuxna. Detta faktum intresserade oss och ledde in oss på forskning om risk- och skyddsfaktorer. Hur samvarierar dessa faktorer och hur ser forskningen på området ut?

Forskare är förhållandevis eniga om att det inte är specifika påfrestningar utan snarare en kombination av flera påfrestningar som utgör en riskfaktor (Havik 1998). Författaren menar vidare att fosterbarn är en grupp som ofta utsätts för många påfrestningar som är kopplade till det förflutna, nutiden och framtiden. Havik har studerat lagstiftningen i Norge och har funnit att de barn som omhändertas av de sociala myndigheterna är barn som anses vara utsatta för allvarliga risker att skadas i hemmet samt att andra åtgärder är uttömda. Detta innebär att de barn som omhändertas ofta har utsatts för bristande omvårdnad under en lång tid, vilket är en dokumenterad risk för ofördelaktig utveckling. (Vi antar att den forskning som gjorts i Norge är jämförbar med svenska förhållanden). Det finns även andra riskfaktorer som fosterbarn med automatik är exponerade för. En av dessa är separation från föräldrarna. Skilsmässa ifrån personer som man har ett nära känslomässigt förhållande till är i sig en riskfaktor (Bowlby 1980). Denna faktor späds på ytterligare genom att ett stort antal av fosterbarn har upplevt upprepade separationer. Exempel på ytterligare *riskfaktorer* kan vara dålig anknytning, psykisk störning hos en förälder, kronisk sjukdom hos barnet samt om barnet har någon form av uppförandestörning (Lagerberg & Sundelin 2000). Generella riskfaktorer som kan hindra barns normala utveckling är att de blir misshandlade eller negligerade, någon slags förlust (av förälder, bästis, skolbyte), att de har ett handikapp eller en osäker anknytning (Daniel m fl. 2003).

Andersson (2002) tar, i sitt kapitel i antologin *Ung med tung social problematik*, upp risker i familjen såsom kriminalitet och missbruk hos föräldrar, skilsmässa, stor familj och frekvent flyttande under barndomen. Sociala förhållanden såsom socialklass och socioekonomisk standard under uppväxten är två faktorer som brukar nämnas i sammanhanget. Lagerberg och Sundelin (2000) menar i boken *Risk och prognos i socialt arbete med barn* att barn i lågstatusfamiljer genomgående löper större risker än andra barn. De refererar till forskning som påvisar att sjuklighet,

anpassnings och skolproblem hos barn samvarierar med social status samt att förekomsten av psykiska problem var lägre ju högre socialgrupp. Andersson menar dock att bakgrundsförhållanden som kamrater med antisocialt beteende, dåliga föräldrelationer, olämpliga uppfostringsmetoder, skolproblem och aggressivitet har större prediktabilitet för antisocialt beteende även om han tillstår att socioekonomiska förhållanden har en viss relevans. Den starkaste enskilda prediktorn för utveckling av antisocialt beteende är att ha kamrater med antisocialt beteende. Andersson menar också att risken för antisocial utveckling ökar med antalet riskfaktorer som barnet exponeras för.

Forskning har även urskiljt vissa faktorer kring barn och unga som är skyddande mot att utveckla ett antisocialt beteende trots motgångar och svårigheter i livet. Ett sätt att beskriva skyddsfaktorer är att tala om normal utveckling under svåra villkor, det som brukar kallas för resilience eller motståndskraft. Att studera skyddande faktorer ger oss ökad förståelse för hur de flesta individer, en del mot alla odds, blir välanpassade. Kännedom om skyddsfaktorer ger oss också möjlighet att öka sannolikheten för att det ska gå bra för ett visst barn. Exempel på skyddande faktorer är; att vara flicka, att ha ett säkert anknytningsmönster, att vara utåtriktad, god social kapacitet samt att ha ett gott självförtroende (Daniel m fl. 2003). Även en skyddande omgivning kan ha stor betydelse för en gynnsam utveckling, exempel på detta är att vara duktig i skolan, en god relation till någon vuxen, professionell hjälp vid eventuella beteendestörningar samt stöd till föräldrarna. Andra skyddsfaktorer är god fysisk hälsa, skolframgång, att inte drabbas av många separationer från vårdare, att inte få något syskon före två års ålder, god hälsa hos modern och den omvårdnad hon ger, barnets förmåga att förstå och komma överens med andra, problemlösningsförmåga och humor (Lagerberg & Sundelin 2000). Stattin (2002) lyfter fram ytterligare skyddsfaktorer hos individen såsom intelligens, kreativitet, någon form av fritidsintresse och förmåga att se omgivningen som kontrollerbar.

4. TIDIGARE FORSKNING

4.1 Redovisning av tidigare forskning

Den moderna forskningen om fosterbarn handlar i stor utsträckning om barns välbefinnande och/eller anpassning till pågående vård. Variationen är dock stor kring forskningens metoder, frågeställningar och mått på utfall. Det är därför näst intill omöjligt att dra några generella slutsatser av

fosterbarnsforskningen. Men vi kommer under denna rubrik att belysa, för denna uppsats, relevanta resultat.

En av Sveriges ledande forskare på ämnet fosterbarn är Bo Vinnerljung. Han menar i sin avhandling *Fosterbarn som vuxna* (1996a) att det finns tre föreställningar inom den svenska barnavårdsdiskursen. Dessa tre är:

- 1. Det går att identifiera familjer där barnen troligen kommer att utvecklas till socialt avvikande unga och/eller vuxna.*
- 2. Barnavårdsmyndigheten (socialtjänsten) kan identifiera sådana familjer.*
- 3. Barn som i yngre år lämnar sådana familjer för långvarig fosterbarnsvård, utvecklas mer sällan till socialt avvikande unga och/eller vuxna än barn som växer upp i sådana familjer (Vinnerljung 1996a s.15).*

Vinnerljung menar att det är utifrån dessa antaganden som fosterhemsvården bedrivs idag.

Tyngdpunkten i Vinnerljungs avhandling ligger på en syskonstudie som består av en undersökningsgrupp innehållande barn som vuxit upp i fosterhem samt en jämförelsegrupp innehållande den första gruppens syskon som vuxit upp i det biologiska hemmet. Vinnerljung har byggt sin studie på registeruppgifter från bl a skattemyndigheternas folkbokföringsregister, kommunernas socialregister och rikspolisregistret. Om man jämför undersökningsgruppen med jämförelsegruppen finner man nära nog inga signifikanta skillnader i livsföringen. Därmed grusas föreställningarna om hur svensk fosterbarnsvård (redovisade här ovan) ska bedrivas. Vinnerljungs studie påvisar snarare att barn som växer upp i socialt utsatta familjer klarar sig lika bra som barn som plockas ur dessa familjer och fosterhemsplaceras. Både fosterbarnen och hemmabarnen avviker dock från normalbefolkningen i de flesta avseenden som behandlats i den här studien.

Vid en jämförelse mellan fosterbarnen i vuxen ålder och jämnåriga av samma kön i normalbefolkningen framkommer att fosterbarnen har:

- mycket sämre utbildningspositioner
- i högre grad egna barn som lever i splittrade familjer
- i större utsträckning egna barn som har eller har haft vård utom hemmet

Resultaten visade även att männen som vuxit upp i fosterhem generellt sett har:

- sämre ekonomiska positioner
- blivit straffade för brott i dubbelt så stor utsträckning som normalbefolkningen
- sämre hälsa

Vinnerljung (1996b) har även i samarbete med CUS (Centrum för utvärdering av socialt arbete) utgivit en forskningsöversikt av svensk fosterbarnsvård. Där finner han att de flesta svenska forskarna inom området är överens om att barn i fosterhemsvård mår bäst av att ha kontakt med sina biologiska föräldrar under tiden i fosterhemmet. Det finns dock inga belägg för att detta genererar positiva effekter för fosterbarnen som vuxna, även om det förekommer forskning som antyder detta. Vinnerljung har även funnit att så gott som alla studier som han har tagit del av understryker att socialarbetarnas förhållningssätt och insatser är av stor betydelse för om och hur kontakten mellan det biologiska hemmet och barnet bibehålls under placeringen.

Undersökningar, liknande vår egen, som bygger på att vuxna fosterbarn retrospektivt berättar om sin uppväxt visar genomgående att de flesta är nöjda med sin uppväxt (ibid.). Det ska tilläggas att dessa undersökningar främst undersökt personer som blivit placerade i förskoleåldern.

Som tidigare nämnts så är det svårt att dra generella slutsatser av vad fosterbarnsvård innebär eller inte innebär för de enskilda individerna men Vinnerljung (1996b) försöker ändå granska samband mellan en viss faktor och ett visst utfall i svensk forskning. Vad det gäller barn som blivit placerade i tonåren finns det flera forskningsresultat som pekar på att det i högre grad leder till ett negativt utfall vad det gäller stabiliteten i placeringen. Andra faktorer som bidrar till ett negativt utfall är att barnet är känslomässigt krävande för fosterföräldrarna, att syskon är splittrade genom placering och att barnet blivit omplacerat flera gånger. Stabilitetsstärkande faktorer verkar vara exempelvis en god kontakt mellan fosterföräldrar och biologiska föräldrar samt placering i låg ålder (ibid.).

Faktorer som samverkar med god situation eller välbefinnande hos barn i pågående fosterhemsvård är exempelvis kontakt mellan barnet och den biologiska familjen, god relation mellan fosterfamiljen och den biologiska familjen samt att socialarbetaren gör en god prognos för de biologiska föräldrarna. Faktorer som är till nackdel för barnet är att modern har missbrukat under hela

graviditeten och att relationen mellan fosterhemmet och det biologiska hemmet är dålig både vad gäller barnet och fosterföräldrarna (Vinnerljung 1996b).

En annan framstående person inom svensk fosterbarnsforskning är Gunvor Andersson som genom sin longitudinella studie av barn i samhällsvård har bidragit med mycket kunskap i ämnet. Anderssons (1995) longitudinella studie består av barn som placerades på ett barnhem i Skåne 1980 samt 1981. Barnen var i åldrarna noll till fyra år vid placeringen. Samtliga barn hade det gemensamt att de blev omhändertagna på grund av föräldrarnas missbruk, att de stannade på barnhemmet i minst tre veckor samt att de så småningom hamnade i familjehem (nästan alla). Andersson har följt dessa barn och deras familjer från det att barnen låg i magen till 1995 då barnen är mellan tio och 15 år gamla. En av slutsatserna hon drar av sin forskning är att det inte går att svara enbart ja eller nej på frågan, om barn skadas av att skiljas från sina föräldrar och bo på institution och i familjehem. Däremot urskiljer hon vissa faktorer som spelar roll för placeringens utfall. Dessa faktorer är exempelvis barnets ålder vid placeringen, omständigheterna kring placeringen, hur lång placeringen är samt barnets relation till föräldrarna. Även barnets eget temperament spelar en viktig roll för utfallet, vissa barn är mer sårbara än andra. Andersson menar liksom många andra att det inte är någon enskild riskfaktor, utan en kombination av flera som är avgörande för om barn far illa. Hon menar också att det är kombinationen av skyddande och kompenserande faktorer som avgör om barn mår bra, trots sämre förutsättningar (ibid.).

Andersson finner i sin studie att syskon har en stor betydelse vid familjehemsplacerings stabilitet. I de fall när familjehemsplaceringen har blivit långvarig har det oftast funnits äldre biologiska barn i familjehemmet som har varit viktiga för fosterbarnen. Det finns också forskning som visar att det blir färre oplanerade avbrott i fosterhemsvården om biologiska syskon placeras tillsammans. (Risken ökar dock för oplanerade avbrott om det finns jämnåriga biologiska barn i familjen.) Andersson anser därför att det är lika viktigt att arbeta för att bibehålla och förbättra syskonrelationer som att arbeta med relationer till viktiga vuxna. En annan faktor som bidrar till stabiliteten i placeringen, enligt studien, är att kontakten mellan barnet och de biologiska föräldrarna bibehålls (ibid.).

5. REDOVISNING AV EMPIRI

5.1 Presentation av intervjupersonerna

Fredrik är i 30-årsåldern och bor i en mindre stad i södra Sverige. Han har varit fosterhemsplacerad i tre olika hem. Fredriks ursprungsfamilj bestod av mamma, pappa och syster.

Sandra är i 25-årsåldern och har varit fosterhemsplacerad två gånger. Hon bodde i den andra fosterfamiljen från fyra års ålder. Sandras ursprungsfamilj bestod av mamma och i viss mån mormor. Sandra bor i en mindre stad i södra Sverige.

Cecilia är i 20-årsåldern och bor i en mellanstor stad i sydöstra Sverige. Hon blev fosterhemsplacerad i tonåren och bodde i samma fosterfamilj till dess att hon flyttade till eget boende. Cecilias ursprungsfamilj bestod av mamma, pappa, tre bröder och två systrar.

Yvonne är i 45-årsåldern och har varit fosterhemsplacerad i fyra olika hem. Yvannes ursprungsfamilj bestod av mamma, syster och mormor. Yvonne bor idag i en by i södra Sverige.

Sonja är i 40-årsåldern och bor i en mellanstor stad i södra Sverige. Hon var placerad i en och samma fosterfamilj mellan 12 och 18 års ålder. Sonjas ursprungsfamilj bestod av mamma, tre systrar och en bror.

Eva är i 25-årsåldern och bor i en större stad i södra Sverige. Eva har varit fosterhemsplacerad i tre fosterhemsfamiljer. Evas ursprungsfamilj bestod av mamma, pappa och storebror.

Gunnar är i 35-årsåldern och har varit fosterhemsplacerad två gånger samt barnhemsplacerad i tre år. Gunnars ursprungsfamilj bestod av mamma, pappa och lillebror. Han bor idag i en by i södra Sverige.

5.2 Redovisning av intervjuerna

5.2.1 Åren före fosterhemsplaceringen

Intervjupersonerna har blivit placerade vid olika åldrar och kommer följaktligen ihåg olika mycket från tiden före fosterhemsplaceringen. Cecilia är den som har bott längst i sin ursprungsfamilj, hon blev fosterhemsplacerad när hon var 15 år gammal. Hon är idag i 20-årsåldern och har därmed ett

förhållandevis tydligt minne av sin tid i ursprungsfamiljen. Cecilias föräldrar är födda i ett utomeuropeiskt land och har flytt till Sverige. Cecilia berättar om sin barndom som fylld av fysiskt och psykiskt våld från föräldrarnas sida. Hon beskriver också kulturkrocken som hon upplevde i och med att hennes föräldrar kommer från ett annat land och levde efter deras ursprungskulturs seder och regler och hon själv är uppvuxen i Sverige.

” Det var som två olika liv man levde. Vi var kontinuerligt rädda för dom, vi vågade inte göra något annat än vad dom sa... det här var ju väldigt längesedan men när vi var yngre så fick vi ofta stryk om vi inte gjorde som dom sa, blev slagna. Vi har fått se på när våra syskon blev slagna när vi var små. Så det har ju varit jätte, jätte, jättejobbigt. Mitt minne av hur jag hade det i min biologiska familj är mest den bilden, att det har varit såjäkla jobbigt.” (Cecilia)

Även Eva har upplevt våld i sin ursprungsfamilj. Evas pappa misshandlade mamman och föräldrarna skiljdes när Eva var fyra år. Hon flyttade då med sin mamma till en ny lägenhet och Eva hade sedan bara sporadisk kontakt med sin pappa efter skilsmässan. Evas mamma hade det *”kämpigt”* på olika sätt under hela sitt liv enligt Eva.

Sonja säger att hon hade det rätt så bra i sin ursprungsfamilj i början av sitt liv. Hennes mamma var *”rätt bra”* som mamma fram till att Sonja var ungefär tio år gammal samtidigt som hon beskriver hur hennes mamma ständigt var sjuk. *”antingen så var det fysiska sjukdomar av endera slaget eller så var det psykiska sjukdomar, hon var ofta påverkad av mediciner, lugnande och uppiggande omvartannat...”* Sonja säger också att hennes mamma aldrig tog med henne och syskonen på aktiviteter som andra mammor gjorde. Sonja fick också, liksom Cecilia och Gunnar, tidigt ta ett stort ansvar för sina småsyskon.

”Jag själv var ju bara åta år när han föddes (lillebrodern) då, så jag var inte så stor. Men, han fick jag ta hand om så han var ju mer som ett påhäng upplevde man när man var liten eftersom mamma alltid var sjuk och sängliggande när man kom hem ifrån skolan så fick man ta hand om honom istället för att gå ut och leka med kompisar som andra gjorde” (Sonja)

”...våra småsyskon har nästan blivit som våra barn eftersom vi har tagit hand om dom sen dom var bebisar” (Cecilia)

”Jag är två år äldre än honom (lillebrodern) och då tog jag hand om honom” (Gunnar)

Gunnars liv i ursprungsfamiljen präglades av att hans mamma var alkoholist och att det ofta var bråk i familjen. Han beskriver att det alltid var *”en massa liv hemma”* på grund av mammans drickande.

Fredrik och Sandra kommer inte ihåg någonting från sina ursprungsfamiljer, Sandra har dock fått berättat för sig om sin mamma som har grava alkoholproblem. Hon blev dock mer eller mindre omhändertagen av sin mormor under tiden hon bodde hos mamman. Sandra blev fosterhemsplacerad vid två års ålder. Fredrik bodde i sin ursprungsfamilj fram till sex års ålder då föräldrarna skiljde sig. Fredrik och hans syster flyttade med mamman efter skilsmässan.

Yvonne är den enda som beskriver att hon hade det bra i sin ursprungsfamilj. Hon är född i ett annat europeiskt land. Hennes pappa har varit ute ur bilden sedan hon var ett år. Yvannes mamma och syster flydde till Sverige på 1960-talet. Ett år senare, när Yvonne var nio år, kom Yvonne också till Sverige.

5.2.2 Orsaken till fosterhemsplaceringen

Samtliga intervjupersoner utom Yvonne blev placerade i fosterhem på grund av att deras hemförhållanden var mer eller mindre otillräckliga. Yvonne blev fosterhemsplacerad eftersom hennes mamma dog. Yvonne blev till en början placerad hos en morbror som också bodde i Sverige.

Fredrik bodde ihop med sin syster och mamma efter föräldrarnas skilsmässa. Fredrik kommer ihåg att han ofta var osams med sin syster under den tiden. Han tror att det kan ha bidragit till att han blev fosterhemsplacerad. *”Vi slogs hela tiden så det kan ha varit anledningen till... ja... hon (mamman) orkade nog inte med oss”*. Fredrik säger också att hans pappa ville ta hand om barnen själv när fosterhemsplacering blev aktuellt men socialtjänsten tyckte inte att det var lämpligt

”nä, han kan ju inte laga mat och han kan inte klä barnen och det ena med det fjärde... men han ville ju... ja, skaffa någon hushållerska men det fick han inte för socialen för det inte skulle komma in nya kvinnor i barnens liv stod det... (ironiskt) dåvar det bättre att åka ut till fosterhem och få HELT ny miljö i barnens liv” (Fredrik)

Fredrik blev istället fosterhemsplacerad i en helt främmande familj där han kom att stanna i två år.

Gunnar blev fosterhemsplacerad på ett barnhem i samband med föräldrarnas skilsmässa när han var sex år. *”Jag kommer bara ihåg att det var väldigt mycket bråk och så i slutet och vi blev ju ganska abrupt omhändertagna utav sociala då och satta på barnhem”* Gunnar tror att han blev fosterhemsplacerad för att pappan inte orkade med att ta hand om honom. Han kom att stanna på barnhemmet i tre år. Sandras biologiska mamma hade, liksom Gunnars, alkoholproblem och Sandra tror att det var orsaken till att hon blev familjehemsplacerad.

Cecilia och Sonja bestämde sig själva för att lämna sina biologiska familjer. De sökte själva upp socialtjänsten och berättade om sin ohållbara hemsituation och blev därefter fosterhemsplacerade. Sonja blev fosterhemsplacerad hos ett par som hon kallade mormor och morfar och som hon känt sedan tidig barndom. Cecilia blev däremot placerad hos en kvinna som hon inte kände, hon blev sedan kvar i samma hem till det att hon flyttade hemifrån. Även Eva blev fosterhemsplacerad på egen begäran sedan hennes mamma flyttat till Spanien när Eva var 14 år. Hon hade då haft kontakt med sociala jouren ett tag på grund av grova slagsmål mellan henne och mamman. Eva placerades på internatskola och fick tillbringa helgerna i en fosterfamilj.

5.2.3 Intervjupersonernas upplevelse av fosterhemsplaceringen

Intervjupersonerna har olika upplevelser av sina placeringar, både positiva och negativa.

Fredrik beskriver att han inte fick träffa sin pappa när han bodde i sin första fosterfamilj. Han träffade honom i smyg och om fosterhemsföräldrarna kom på det fick han stryk. Fredrik säger att han inte trivdes där och att han blev slagen när han var olydig. Till sist rymde Fredrik och blev därefter placerad i en andra fosterfamilj. Han beskriver att det var skönt att komma till det andra hemmet men att det efter ett tag inte var bra där heller. Fosterföräldrarna var stränga och när Fredrik var elva flyttade han till sitt sista fosterhem där han bodde tills han blev 18 år. I det tredje och sista

fosterhemmet beskriver han att de hade mer tålmod med att han var så busig. Fredrik minns att han var nervös i början men att det fungerade bra eftersom de var snälla och hade mycket förståelse för honom. Fredrik har fortfarande kontakt med den familjen.

Både Cecilia och Sonjas upplevelse av fosterhemsplaceringarna var att de nu för första gången fick lugn och ro. Sonja kände fosterföräldrarna sedan tidigare och det var tryggt att bo där *”sen däremot när jag skulle börja skolan... dåkom reaktionen på det här, att jag verkligen flyttat”*. Det blev dock bättre efter ett tag och Sonja trivdes bra i fosterfamiljen. De hade tydliga regler vilket gjorde att det blev ordning och reda i Sonjas vardagliga liv och att hon gjorde sina läxor. Men när Sonja började i åttan, nian blev det ofta bråk och konflikter kring de regler som fosterföräldrarna satt upp. Sonja säger att hon revolterade mot det och att hon som 17-åring flyttade därifrån för att läsa gymnasiet i en annan stad. Även Cecilia beskriver att hon i början hade det väldigt bra hos sin fosterhemsmamma men efter en tid kände hon hur ytligt allt var. *”Man vågade aldrig visa några känslor om man är arg eller ledsen eller har en allmänt dålig dag.”* Efter en tid blev dock relationen till fostermamman bättre och hon har kontakt med henne än idag. Om sin fostermamma säger Cecilia att *”hon var vår räddning... men det är aldrig någon som kommer att älska mig lika mycket som min biologiska mamma”*.

Yvonne säger sig ha förträngt en del av sina upplevelser av fosterhemsplaceringarna. Hon bodde hos sin morbror och hans familj under en period och blev därefter placerad i en annan familj eftersom morbroderns fru inte orkade med fler barn än sina egna. Efter en tid i den familjen flyttade Yvonne tillbaka till morbrodern under en period men rymde efter en kort tid och blev då placerad i sin andra permanenta fosterfamilj. Fosterfamiljen hade inte någon tanke på att skaffa fosterbarn. Yvonne blev istället presenterad för paret via en syjunta som hennes socialsekreterares hustru var med i. Yvonne rymde även från denna familj för att hon inte ville bo där. Hon beskriver att fosterföräldrarna var snälla men att det kändes *”instängt”* att leva där. Efter rymningen blev Yvonne placerad i den tredje och sista fosterfamiljen. Där upplevde hon ett öppnare klimat *”men det kändes inte som att nu får jag ett hem, det gjorde det inte, mer som en slags hållplats eftersom jag längtade hela tiden efter att bli stor och att få bo själv”*. Yvonne säger att hon aldrig hade det dåligt i fosterhemmen men att hon saknade grundtryggheten. Hon vågade aldrig säga vad hon tyckte och upplevde att man som fosterbarn hade strängare regler än de biologiska barnen i familjen.

Sandras upplevelse av fosterhemstiden är något annorlunda än de andras. Hon blev första gången placerad som tvååring men minns ingenting av den familjen. När hon var fyra år ville den familjen inte ha henne kvar utan hon placerades i den familj som hon kom att stanna i fram till vuxen ålder. Sandra kallar de senare fosterhemsföräldrarna för mamma och pappa och säger att de aldrig gjorde någon skillnad mellan henne och sina biologiska barn. Det Sandra minns från sin tidiga barndom är den skillnad hon upplevde mellan fosterhemsfamiljerna. När hon kom till sin mamma och pappa fick hon saker och nya kläder, något hon aldrig upplevt tidigare. *”Jag ägde typ en docka och en söndrig ekorrenalle.”* Under sin andra fosterhemsplacering hade Sandra sporadisk kontakt med sin biologiska mamma. *”Det var inte särskilt viktigt för mig och är inte än idag.”*

Gunnar och Eva beskriver fosterhemsvistelserna som uttalat negativa. Eva upplevde att fosterhemmen tjänade pengar på att ha henne boende där. I den första fosterfamiljen hade Eva det jobbigt eftersom sonen i familjen var taskig mot henne och Eva längtade efter sin mamma varje dag. Eva flyttade från den familjen, eftersom det inte fungerade där, hem till en kvinna som hon umgåtts mycket med i stallet. Kvinnan och hennes sambo blev Evas andra fosterfamilj. Eva upplevde att hon *”gick runt i ett moln av skuld”* under hela vistelsen i andra fosterfamiljen. Hon försökte alltid vara till lags men en dag meddelade familjen att de skulle få ett eget barn och att Eva var tvungen att flytta. Eva ordnade då så att hon kunde bo hos en vuxen bekant och där rådde stränga regler. Evas upplevelse av den sista fosterhemsplaceringen var att hon fick *”tippa påtå”* och hela tiden se till att hon inte rörde något. Det blev ofta bråk om pengar mellan Eva och hennes fostermamma men Eva berättar också att fostermamman ställde upp för henne ibland. Under åren som Eva var fosterhemsplacerad hade hon sporadisk kontakt med sin biologiska mamma och pappa. Gunnar upplevde, liksom Eva, att de två fosterfamiljer han bodde i tjänade pengar på att han var där. I det första fosterhemmet trivdes Gunnar till en början bra eftersom *”det blev lugnt för mig efter två barnhem”* men säger att han efter ett tag for illa i familjen, *”han (fosterhemsappan) hade pippi på att piska mig”*, och att han då rymde till sin mamma. Han bodde hos sin mamma under en kort period innan han blev fosterhemsplacerad igen. Det andra fosterhemmet hade redan tio fosterbarn när Gunnar kom dit och han säger att han redan efter någon vecka insåg att det var pengar det handlade om. Gunnars sammantagna upplevelse av den andra fosterhemsplaceringen var att det var som en *”fånganstalt”*. Gunnar tror att det kan vara bättre att fosterhemsplaceras tidigt annars *”har*

du ett barn som har lärt sig tidigt stå på egna ben, det går liksom inte". Både Gunnar och Eva säger dock att det förmodligen inte hade gått så bra för dem om de hade bott kvar i sina ursprungsfamiljer.

5.2.4 Fosterhemsplaceringens betydelse

Alla intervjupersonerna utom Yvonne menar att fosterhemsplaceringen har haft stor betydelse för dem. Yvonne anser att arvet har större betydelse men hon säger också att hon inte har någonting att jämföra med.

Sandra tror att fosterhemsplaceringen har haft stor betydelse, framförallt med tanke på hennes biologiska mammas alkoholproblem. Hon tror inte att mamman hade kunnat ta hand om henne och hon är också tveksam till sina möjligheter att få gå i skolan. Fosterföräldrarna gjorde aldrig någon skillnad mellan henne och sina biologiska barn och detta tillskriver Sandra också stor betydelse. Hon har aldrig riktigt känt sig som ett fosterbarn.

Cecilia beskriver fosterhemsplaceringens betydelse som enorm. *"Det har varit avgörande för hela mitt liv och för hur jag kommer att fortsätta leva mitt liv."* Även Gunnar beskriver fosterhemsplaceringen som livsavgörande *"det som räddat livet på mig... utan det så skulle det gått alldeles åt skogen"*.

Sonja tror att hon fokuserade mer på skolan när hon bodde i fosterhemmet. Hon uttrycker också att hon fick en trygg uppväxt under de år hon bodde i fosterhem. *"Man visste vad som fanns och vad man hade att förvänta sig."* Eva tillskriver också fosterhemsplaceringen stor betydelse. Hon beskriver att det både hjälpt henne och stjälpt henne att vara fosterhemsplacerad men att det absolut inte hade varit till gagn för henne att bo kvar hemma.

Fredrik säger att han inte funderat så mycket över det faktum att han har bott i familjehem, men när han var i 18- 19-årsåldern så blev det tydligt att han bott i fosterfamilj. Han beskriver hur kompisarna gick hem till sina föräldrar och åt söndagsmiddag men att han inte hade någon att gå hem till.

5.2.5 Viktiga personer

Under både Eva och Fredriks uppväxt återfanns de viktigaste vuxna personerna i deras biologiska familj. I Fredriks fall så var hans biologiska pappa den viktiga personen under uppväxten. Pappan var mån om att hålla kontakten med Fredrik och han beskriver att han blev *”bortskämd”* av sin pappa. Fredrik såg fram emot att hälsa på sin pappa vilket han gjorde en vecka på sommaren och likaså vid jul. Fredrik höll kontakt med sin pappa fram till dennes död för ett par år sedan. Eva säger att hon stod närmast sin biologiska mormor under uppväxten och att hennes biologiska mamma är den som stod och står henne närmast i ursprungsfamiljen.

Sandra, Sonja, Cecilia och Yvonne säger alla att de viktigaste personerna i deras liv återfinns i respektive fosterfamilj. Föräldrarna i Sandras sista fosterfamilj är de viktigaste personerna för henne. Sandra bodde hos dem från fyraårsåldern och kallar dem mamma och pappa. Det är de som varit viktigast och fortfarande står henne närmast. Även för Sonja blev fosterföräldrarna väldigt betydelsefulla. Hon säger att morfar, som hon kallar sin fosterhemspappa, är den som i särklass betytt mest för henne. Mormor, som hon kallar sin fosterhemsmamma, och den hushållerska som fanns i fosterhemsfamiljen var också viktiga personer. Hon höll kontakt med dem alla tre fram till deras död. Cecilias fostermamma blev den som stod henne närmast under uppväxten. Samtidigt säger Cecilia att hon önskar att det var sina föräldrar hon stod närmast men att det tyvärr inte blev så. Yvonne säger att den senaste fosterhemspappan var den vuxna person som stod henne närmast under uppväxten. Hon har kontakt med honom än idag.

Gunnar kan inte nämna någon vuxen person som har varit särskilt viktig under uppväxten men han säger däremot att han sökte sig till äldre kompisar och att dessa blev viktiga för honom. I första fosterfamiljen hade han en äldre kompis i området som hade eget hus. Gunnar var ofta där och säger att kompisen betydde väldigt mycket för honom. I den andra fosterfamiljen blev en av familjens biologiska döttrar den som betydde mest för Gunnar och de har kontakt än idag.

5.2.6 Nuvarande livssituation

Yvonne bor i en by i södra Sverige och arbetar med kultur. Hon är idag gift och har ett barn från ett tidigare förhållande. Hon har kontakt med fosterpappan från den senaste fosterfamiljen. Yvonne har i vuxen ålder kommit i kontakt med sin biologiska pappa och ett par halvsyskon på sin pappas sida.

Sandra bor med sin sambo i en mindre stad i södra Sverige. Hon arbetar inom vården. Sandra har idag ingen direkt kontakt med sin biologiska mamma men däremot talar hon nästan dagligen med sina fosterföräldrar och sina fostersyskon. *"Jag har det jättebra, jag är jättenöjd med mitt liv...jag känner mig inte som fosterhemsplacerad"*.

Fredrik är idag sambo och har två barn, varav ett från ett tidigare förhållande. Han bor i en mindre stad i södra Sverige och har fast anställning inom tillverkningsindustrin. Fredrik håller fortfarande kontakten med den senaste fosterfamiljen. Hans biologiska *"farsa är död sedan några år tillbaka men fram till dess har det alltid varit han och jag"*. Fredrik säger sig ha dålig kontakt med sin biologiska mamma idag.

Cecilia studerar vid högskolan och jobbar extra på helgerna. Hon bor idag med sin fästman i en mellanstor stad i södra Sverige. Relationen till de biologiska föräldrarna är idag god, *"jag har verkligen förlåtit mina föräldrar och dom har förlåtit mig för det jag gjorde"*. Hon beskriver kontakten med fostermamman som sporadisk men bra.

Sonja bor i en mindre stad i södra Sverige och har fast anställning inom offentlig sektor. Hon är idag gift och har tre barn. Sonja höll kontakt med sina fosterföräldrar fram till deras död för ett par år sedan. Sonja bröt kontakten med sin mamma i 20-årsåldern, mamman är nu bortgången sedan ett par år tillbaka.

Gunnar är gift och har två barn, varav ett från ett tidigare förhållande. Han bor i en by i södra Sverige. Relationen till biologiska brodern och pappan är idag sporadisk *"men det mognar fram mer och mer"*. Gunnars biologiska mamma är bortgången. Han har ingen kontakt med något av de fosterhem han bodde i.

Eva bor i en större stad i södra Sverige. Hon jobbar extra på helgerna men har inget arbete under veckorna. Hon har idag ingen kontakt med sina fosterfamiljer men umgås med sin biologiska mamma och bror, *"min relation till min bror är jättebra"*. Kontakten med biologiska pappan är sporadisk.

6. ANALYS

Vi vill i detta kapitel knyta samman våra intervjuer med våra reflektioner och teoretiska utgångspunkter samt försöka svara på de frågeställningar som varit centrala i denna uppsats. Syftet med denna studie har varit att undersöka hur fosterbarn har upplevt sin barndom samt fosterhemsplaceringens betydelse för den vuxna individen. Våra intervjupersoner har alla varit tvungna att flytta ifrån sina ursprungsfamiljer av en eller annan anledning. Sonja, Cecilia och Sandra säger sig ha haft det övervägande bra i sina fosterhemsfamiljer. Gunnar och Eva har mest negativa erfarenheter men de beskriver också att det har varit avgörande för deras välmående idag. Även Yvonne och Fredrik har dåliga upplevelser från vissa fosterhemsplaceringar men till skillnad från Gunnar och Eva så trivdes både Yvonne och Fredrik i de sista familjerna de bodde i. Det intressanta är att även de som beskriver upplevelsen som dålig betonar samtidigt hur viktig och avgörande placeringen ändå var.

En genomgående tanke med denna studie har varit att belysa risk- och skyddsfaktorer som återfinns i intervjupersonernas berättelser. Fosterbarn har i regel levt under förhållanden vilka kan beskrivas som svåra under någon period av sitt liv. Trots detta uppvisar de flesta något som kan betecknas som en normal utveckling, både som barn och som vuxna. En riskfaktor som fosterbarn per automatik är exponerade för är separationen från föräldrarna (Bowlby 1980). Samtliga av våra intervjupersoner har upplevt en skilsmässa ifrån någon de har haft ett nära förhållande till. Som exempel kan nämnas Fredriks ofrivilliga separation från sin pappa och Yvannes mammas bortgång. Frånvaron av den egna föräldern kan låsa barnets känslomässiga resurser vilket gör det svårare att knyta an till fosterföräldrarna (Lindén 1982). Något som är gemensamt för alla intervjupersoner, utom Sandra, är att de pratar om en känsla av otrygghet eller rotlöshet i fosterhemmen och att det aldrig funnits en familj som var riktigt ens egen. Eva, Yvonne, Fredrik och Gunnar utsattes under barndomen för flera separationer vilket kan ha bidragit till detta. De säger alla att de aldrig kände sig känslomässigt nära sina fosterföräldrar men att de däremot hade andra viktiga vuxna i sin närhet. Bowlby (1980) menar att upprepade separationer i barndomen kan leda till ogynnsam utveckling.

Erfarenheterna av att ha varit fosterbarn har satt tydliga spår hos intervjupersonerna. De har alla upplevt separationer och utvecklat strategier för att hantera dem och gå vidare.

Sonja och Cecilia tog själva initiativ till sina fosterhemsplaceringar genom att ta kontakt med socialtjänsten. Båda upplevde hemsituationen som ohållbar. Sonja, Cecilia och även Sandra är också de som har övervägande positiva saker att säga om sina fosterfamiljer. Vi tror att den positiva bild av fosterhemsplaceringen som de ger kan ha att göra med att Sonja och Cecilia själva valde att flytta och att Sandra blev placerad redan vid fyra års ålder. Placering vid tidig ålder är en dokumenterad skyddsfaktor (Vinnerljung 1996b).

Enligt Havik (1998) är det en riskfaktor att ett barn utsätts för bristande omvårdnad. Misshandel och negligering är också faktorer som inverkar negativt på barns utveckling (Daniel m fl. 2003). Vi menar att Cecilia har utsatts för bristande omvårdnad i och med att hon blev psykiskt och fysiskt misshandlad under sin uppväxt. Fredrik, Gunnar och Eva har också någon gång under sin uppväxt blivit utsatta för våld. Trots denna riskfaktor så har det, enligt de själva, gått bra för dem i livet.

Det kan nämnas fler riskfaktorer men det är också viktigt att synliggöra de faktorer som varit gynnsamma för intervjupersonerna. De flesta svenska forskare på området fosterbarn, bl a Lindén (1982), är överens om vikten av att barnet behåller kontakten med de biologiska föräldrarna under fosterhemsplaceringen. Enligt objektrelationsteorin är de biologiska föräldrarna ofrånkomliga personer i barnens liv även när de skiljs åt. Relationerna till den biologiska familjen har spelat en stor roll för både Fredrik och Eva. De viktigaste personerna i deras liv återfinns i ursprungsfamiljerna. Fredrik behöll under hela uppväxten kontakten och det känslomässiga bandet till sin pappa trots att han blev fosterhemsplacerad redan vid sex års ålder. Eva behöll kontakten med båda föräldrarna under hela fosterhemsplaceringen. Kontakten med de biologiska föräldrarna kan betraktas som en skyddsfaktor och detta kan ha bidragit till att det, enligt egna utsagor, har gått bra för dem trots allt.

Lindén (1982) menar att barn har ett stort behov av sammanhang och kontinuitet för att utvecklas optimalt och för att kunna skapa hållbara relationer. Att Sandra förefaller vara den som bäst ”knutit an” till sina fosterföräldrar stöder denna tes. Sandra kom till sitt andra fosterhem vid tidig ålder (fyra år) och stannade sedan kvar där. Hon beskriver också betydelsen av att fosterföräldrarna aldrig

gjorde någon skillnad på henne och de biologiska barnen i familjen. Sandra är den enda som kallar sina fosterföräldrar för ”mamma” och ”pappa”. Gunnar, å sin sida, hittade andra personer i omgivningen som kompenserade för det stöd och den känslomässiga närhet han aldrig fick från vare sig ursprungsföräldrarna eller fosterföräldrarna. Han beskriver istället att han tydde sig till äldre kamrater.

Intervjupersonerna talar också om nödvändigheten av att vara självständig och ta ansvar vilket gör att det i vår studie skulle vara lätt att sammanlänka tidigt ansvar och gynnsam utveckling. Vi är dock övertygade om att det går att finna barn som tagit ansvar tidigt och inte utvecklats optimalt. Genom att ta hand om ett yngre syskon kan fokus flyttas från den egna situationen till någon annan som behöver omvårdnad. Vi tror att ansvaret för ett yngre syskon, eller någon annan, kan leda till att barnet snabbt lär sig klara sig själv vilket kan verka gynnsamt för ett fosterbarn. Samtidigt kan det också vara negativt att barnet alltför tidigt tar ansvar eftersom det inte är moget för det.

7. SLUTDISKUSSION

Syftet med vår studie har varit att undersöka hur fosterbarn har upplevt sin barndom samt vilken betydelse familjehemsplaceringen har haft för den vuxne individen. För att uppfylla syftet intervjuade vi sju personer som någon gång under barndomen har varit fosterhemsplacerade. Intervjuerna blev underlag för vår analys och den tolkning vi gjort i ämnet.

De slutsatser vi kan dra utifrån våra intervjuer är att det är långt ifrån en enkel situation att vara fosterbarn. Flera av intervjupersonerna har varit med om svåra upplevelser som var nedslående att lyssna till. Samtliga av våra intervjupersoner säger sig dock ha ett bra liv idag. Vår uppsats har sålunda handlat om fosterbarn som det har gått bra för, enligt deras egna definitioner. Detta kan kallas för ett dolt positivt urval. Vår intention var att intervjua vuxna fosterbarn som mår både bra och dåligt idag. Av olika skäl så blev det inte så. Vi ser dock inte det som något misslyckande eftersom det inte var någon uttalad ambition att det skulle finnas med personer som det har gått ”dåligt” för. Ett skäl till att vi bara har med personer som har klarat sig bra i livet kan vara att vi har hittat intervjupersoner via vårt eget kontaktnät samt att dessa personer kan vara något enklare att finna.

Det finns flera riskfaktorer som fosterbarn per automatik är utsatta för och en av dem är separationen från föräldrarna. Detta är oerhört tydligt i några berättelser medan andra knappast nämner det. Vi anser dock inte att det betyder att separationen varit mindre viktig för dem som inte talar om den. Vi tror istället att separationen påverkats av när, hur och var separationen ägde rum och att det snarare är orsaken till att intervjupersonerna lägger olika vikt vid den. När det gäller att utläsa risk- och skyddsfaktorer ur intervjupersonernas berättelser så framkommer vissa faktorer tydligare än andra. Vi har dock inte någon riktig inblick i hur det såg ut runt intervjupersonerna. De risk- och skyddsfaktorer som framkommer ur berättelserna är i allra högsta grad relevanta och reella för intervjupersonerna men det är svårt att, utifrån vår studie, se hur dessa samverkar eller vilka faktorer som har haft störst betydelse. Vårt urval är för litet för att gälla fosterbarn generellt men det finns ändå flera återkommande teman i deras berättelser som säkert går att finna hos andra före detta fosterbarn.

Vi hoppas och tror att denna uppsats ska ha relevans för socialt arbete som en chans att få ett inifrånperspektiv från fosterbarnen själva. Kanske kan denna studie även gagna andra före detta fosterbarn och inte minst fosterbarnsföräldrar. Studien ger en liten inblick i vad som var viktigt för fosterbarnen under deras uppväxt. Den kan också ge andra fosterbarn igenkänning, ge dem en möjlighet att se att de inte är ensamma. Vi beklagar att det inte finns någon aktiv förening för fosterbarn just nu eftersom vi tror att det finns ett behov hos många fosterbarn att dela sina upplevelser med någon annan, utanför familjen och socialtjänsten. Vi har under arbetets gång uppmärksammat vikten av att arbeta med relationen mellan fosterbarn och biologiska föräldrar. Arbetet med uppsatsen har inte stillat vår nyfikenhet på fosterhemsplaceringar och den speciella problematik som finns kring ämnet. Tvärtom har vårt intresse ökat och vi båda kan tänka oss att arbeta med och/eller studera ämnet ytterligare i framtiden.

Källförteckning

Andersson, Gunvor (1995) *Barn i samhällsvård* Lund: Studentlitteratur

Andersson, Tommy (2002) *Hur påverkar yttre uppväxtförhållanden risken för att utveckla asocialitet?* i Söderholm-Carpelan, K. och Runquist, W., red; *Ung med tung social problematik* Stockholm: Statens Institutionsstyrelse (SiS)

Bowlby, John (1980) *Attachment and loss Vol. III* New York: Basic Books

Bowlby, John (1994) *En trygg bas* Natur och Kultur

Daniel, Brigid & Wassel, Sally & Gilligan, Robbie (2003) *Child development for child care and protection workers* Gateshead: Athenaeum Press 6:e uppl

Eliasson, Rosmari (1995) *Forskningsetik och perspektivval* Lund: Studentlitteratur 2:a uppl

Forskningsrådsnämnden (1986) *Etik i forskningsprocessen* Stockholm: Tryckindustri AB

Havik, Toril (1998) *Bemästrandeperspektiv på fosterhemsarbetet* i Gjaerum, B., Groholt, B och Sommerschild, H., red; *Att bemästra - Motståndskraft, skyddsfaktorer och kreativitet bland utsatta barn, ungdomar och deras föräldrar* Stockholm: Sfph (Svenska föreningen för psykisk hälsa)

Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn (1997) *Forskningsmetodik – om kvalitativa och kvantitativa metoder* Lund: Studentlitteratur 2:a uppl

Howe, David (1995) *Attachment theory for social work practice* London: Macmillan Press LTD

Konventionen om barnets rättigheter (1990:6) UD Stockholm: Utrikesdepartementet

Lagerberg, Dagmar & Sundelin, Claes (2000) *Risk och prognos i socialt arbete med barn – forskningsmetoder och resultat* Göteborg: Förlagshuset Gothia AB

Lichtenstein, Paul (2002) *Den relativa betydelsen av arv och miljö för antisocialt beteende* i Söderholm-Carpelan, K. och Runquist, W., red; *Ung med tung social problematik* Stockholm: Statens Institutionsstyrelse (SiS)

Lindén, Gunilla (1982) *Byta föräldrar* Malmö: LiberFörlag 4:e uppl

Lindén, Gunilla (2002) *Psykodynamiska perspektiv på sociala problem* i Meeuwisse, A. och Swärd, H. red; *Perspektiv på sociala problem* Stockholm: Natur och Kultur

Repstad, Pål (1999) *Närhet och distans – kvalitativa metoder i samhällsvetenskap* Lund: Studentlitteratur 3:e uppl

Starrin, Bengt & Svensson, Per-Gunnar (1994) *Kvalitativ metod och vetenskapsteori* Lund: Studentlitteratur

Stattin, Håkan (2002) *Om protektiva faktorer* i Söderholm-Carpelan, K. och Runquist, W., red; *Ung med tung social problematik* Stockholm: Statens Institutionsstyrelse (SiS)

Vinnerljung, Bo (1996a) *Fosterbarn som vuxna* Lund: Arkiv Förlag

Vinnerljung, Bo (1996b) *Svensk forskning om fosterbarnsvård – en översikt* Stockholm: Liber Utbildning AB/ CUS

Växjö Kommun (2003) *Broschyren Familjehem* utgiven av Familjehemsgruppen

Bilaga 1.

Hej!

Vi är två socionomstuderande vid Lunds Universitet. Vi läser just nu den sjätte terminen av sju. Under sjätte terminen skrivs en uppsats om 10 poäng vilket motsvarar 10 veckors heltidsarbete. Vi har valt att skriva en uppsats om personer som någon gång under sin uppväxt bott i familjehem/fosterhem. Vår handledare för uppsatsen är Gunilla Lindén som är psykolog och lärare vid Socialhögskolan i Lund.

Centrala frågeställningar för vår uppsats är exempelvis hur du har upplevt din tid i familjehemmet samt vilka personer som var viktiga för dig som barn.

Din medverkan är förstås frivillig och om du väljer att delta i undersökningen kommer du naturligtvis att få vara anonym. Din medverkan består av att delta i en intervju på cirka 1 timme. Om du vill kan du få en kopia av den färdiga uppsatsen som beräknas vara klar i slutet av januari. Om du har några frågor är du välkommen att kontakta oss:

Med vänliga hälsningar

Lina af Bjur
0739- 62 96 45

Linn Brekell
0708- 54 37 11

Handledare: **Gunilla Lindén 046 – 14 41 97**

Bilaga 2.

1. Vill du berätta lite om din ursprungsfamilj? Med ursprungsfamilj menar jag den familj där du bodde från början av ditt liv.
2. Hur hade du det i din ursprungsfamilj? Kan du berätta litet om det?
 - a. Hur var din relation till din mamma?
 - b. Hur var din relation till din pappa?
 - c. Hur var din relation till dina syskon?
3. Vem stod du närmast i din familj?
4. Vem brås du på av dina föräldrar?
5. Sedan bodde du en period i fosterfamilj? Hur gammal var du då?
6. Vet du skälet till att du flyttade till fosterfamiljen?
7. Hade du möjlighet att påverka din fosterhemsplacering?
8. Kommer du ihåg hur det kändes att flytta ifrån din ursprungsfamilj?
9. Kommer du ihåg hur det kändes första gången du kom till fosterfamiljen?
10. Kan du beskriva tiden i fosterhemmet?
 - a. Hur såg kontakten ut med din biologiska familj under den tiden?
11. Vilken var den största skillnaden mellan att bo hos dina biologiska föräldrar (om det nu var där barnet bodde) och att bo i fosterfamilj?
12. Vilken/vilka vuxna stod dig närmast under din uppväxt – om du ser till hela uppväxten?
13. Vilken betydelse tror du att fosterhemsplaceringen har haft för dig?
14. Hur ser ditt liv ut idag?
 - a. Vad tror du har varit till hjälp för dig under din uppväxt?
 - b. Vad tror du har varit till hinder för dig under din uppväxt?
 - c. Hur ser din relation till din biologiska familj ut idag?
15. Tror du att ditt liv hade sett annorlunda ut om du inte hade blivit fosterhemsplacerad?
16. Är det något du vill tillägga?